

десетилетия преди Освобождението. В църковния двор до 1880 г. са съществували и църквата „Св. Архангел“ от Средновековието със стар митрополитски статут, и училището, изградено с даренията на софийския благодетел Ив. Н. Денкоглу. Този комплекс много често присъства в кратките сведения от журналистическите материали, посветени на различни теми, като официална среда на обществените събития в София, които местните първенци устройват около митрополитския храм.

Първото свидетелство за църквата „Св. Неделя“ на страниците на възрожденската преса е от 22 юли 1857 г. Съхранено е в дописка на софийския първенец х. Мано Стоянов до „Цариградски вестник“³. От него става ясно, че местният управител Етем паша на 18 юли е дошъл „с някои високи лица от советат содружен първо да прегледа нашата понастоящем новосограждаема църква, гдето погледа [и] похвали благодарно сограждението ѝ“. След това управителят посетил училището, изпитал всички ученици, получил правилни отговори и на следващия ден ги дарил с пари. Ясно е, без да бъде споменат патрона на църквата, че Етем паша е посетил строежа именно на новия възрожденски храм на митрополитската църква. По това време - юли 1857 г., той е бил внушителен. Строящият се храм е бил със солидни каменни основи и значително по-големи размери от стария - 35,5x19 м. На строежа са работели 30-40 майстори - дюлгери под ръководството на известния пещерски майстор Петър Казов. За работещите е бил устроен мутвак (кухня), имало почерпка с вино и ракия, доставяни са редовно необходимите строителни материали. Без съмнение това мащабно строително мероприятие е подбудило интереса на местния управител и респекта, прозиращ в съдържаните му поздравления, предадени не без умисъл още по-съдържано от дописника⁴.

Впечатляващите дейности по строителството на храма продължили и през следващата година, когато през есента новата храмова сграда, вече пред завършване, пострадала от земетресението на 18 септември 1858 г. В обстоятелствена статия в „Цариградски вестник“, посветена на земетресението в София, Сава Филаретов с едно изречение е обобщил случилото се с храмовата сграда: „От новата „Св. Краля Стефана“, която сега са прави отново, падна един свод (кубе) и убива едного от работниците“⁵. В горния текст авторът нарича църквата „Св. Крал Стефан“, така както е назовавана от времето, в което са оставени на съхранение в нея лечебните мощи на светеца. Това е популярното име на храма, което е записано във възрожденските кондики, приписките, различни документи, във възспоменателния надпис над входа ѝ е било запазено докъм 1913 г.

Възстановяването на щетите (паднали и пропукани сводове и зидове) от земетресението погълнало доста средства и се наложило събиране на помощи от